

HAL
open science

K česko-francouzským vědeckým stykům na Filozofické Fakultě UK v 50. a 60. letech (obor historie)

Eduard Maur

► To cite this version:

Eduard Maur. K česko-francouzským vědeckým stykům na Filozofické Fakultě UK v 50. a 60. letech (obor historie). Cahiers du CEFRES, 2004, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích, 29, pp.27-43. halshs-01231396

HAL Id: halshs-01231396

<https://shs.hal.science/halshs-01231396>

Submitted on 27 Nov 2015

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Cahiers du CEFRES

N° 29, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích
Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán (Ed.)

Eduard MAUR

K česko-francouzským vědeckým stykům na FFUK v 50. a 60. letech (obor historie)

Référence électronique / electronic reference :

Eduard Maur, « K česko-francouzským vědeckým stykům na FFUK v 50. a 60. letech (obor historie) », Cahiers du CEFRES. N° 29, Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích (ed. Pavla Horská, Martin Nodl, Antonín Kostlán).

Mis en ligne en / published on : mai 2010 / may 2010

URL : http://www.cefres.cz/pdf/c29/maur_2003_cesko_francouzske_vedecke_styky.pdf

Editeur / publisher : CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

<http://www.cefres.cz>

Ce document a été généré par l'éditeur.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

K ČESKO-FRANCOUZSKÝM VĚDECKÝM STYKŮM NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY KARLOVY V 50. A 60. LETECH (OBOR HISTORIE)

EDUARD MAUR

Padesátá a šedesátá léta 20. století byla obdobím, kdy francouzská „nová historie“ svým vlivem zasáhla ve větší nebo menší míře historiografie většiny evropských zemí. Pokud jde o Československo, její vliv byl dlouho jen omezený a zprostředkovaný, to znamená, že čeští historici poznávali z francouzské tvorby jen to, co se dostalo do našich knihoven, a toho nebylo v té době mnoho. Nutno ale dodat, že přes různá omezení přinejmenším časopisy, které prostřednictvím recenzí umožňovaly učinit si základní představu o tom, čím se francouzská historiografie zabývá a jaké metody k tomu hledá a volí, v našich knihovnách bylo možné najít. Významná byla i zprostředkovatelská role polské historiografie. Polští historici nikdy nepřerušili těsné styky s Francií, tradující se z minulosti, běžně odcházeli na stáže do Francie, čerpali zde cenné metodické podněty a ty se pak prostřednictvím jejich prací – občas „okrášleny“ nezbytnými marxistickými floskulemi – dostávaly k českým historikům, zejména historikům mladé generace, kteří možnosti svých polských kolegů neměli. Co ale české historiografii a zejména mladé generaci chybělo, zejména v první polovině 50. let, byla osobní zkušenost z návštěvy Francie, podněty získané na místě rozhovory s francouzskými kolegy, zkušenosti z účasti na konferencích a na univerzitní výuce francouzských kolegů atd. Osobní kontakty s francouzskými kolegy se u nás rozvíjely pomalu a nikdy nedosahovaly příliš velkých rozměrů, přesto však vnesly do české historiografie nemálo cenných podnětů, které jí pomohly překonávat dogmatické stereotypy poúnorové doby.

Hlavním centrem vědeckých styků českých historiků s francouzskými kolegy byl v 50. a 60. letech 20. století nepochybně Historický ústav AV ČR, udržující těsné kontakty se VI. sekcí EHE (později EHESS) v Paříži. Spolupráce na poli univerzit byla mnohem skromnější. Jedním z důvodů byla skutečnost, že francouzské univerzity ve srovnání s EHESS nedisponovaly pro tyto účely zdaleka tak bohatými finančními prostředky. Přesto určité kontakty mezi univerzitami existovaly a rozvíjely se, nejintenzivněji nepochybně na pražské Filozofické fakultě, kde byla postupně obnovována někdejší tradice plodných styků s francouzskou historickou vědou z meziválečného období. Jejich sledování je však mnohem obtížnější než v případě kontaktů Historického ústavu, neboť příslušný archivní materiál je značně roztráštěný, archivy

jednotlivých kateder prakticky neexistují nebo nejsou zpřístupněny, další materiál pak je rozptýlen v záplavě spisů fakulty, univerzity i ministerstva školství a je velmi nesnadné se v něm orientovat.¹

V předválečném období spolupracovali s francouzskými historiky především prof. Josef Šusta a prof. Bedřich Mendl. Prvému náležela zásluha zejména na pravidelném informování o české historické literatuře na stránkách *Revue historique*, druhý stál v úzkých kontaktech s historiky školy *Annales* a seznamoval v recenzích českou odbornou veřejnost s jejími výsledky. Díky těmto dvěma čelným historikům meziválečného období byla prolomena dosavadní jednostranná orientace české historické vědy na německou metodologii a rovněž z francouzské strany byly tyto kontakty namnoze rozvíjeny právě z těchto důvodů.² Tragická smrt obou historiků však znamenala přerušování těsných vazeb mezi Karlovou univerzitou a francouzským univerzitním prostředím, vazeb, kterým nebyla příznivá ani nová politická situace po roce 1945, a zejména po roce 1948.

Od roku 1848 až do roku 1956 byla spolupráce mezi Filozofickou, resp. Filozoficko-historickou fakultou Univerzity Karlovy a francouzskou historickou vědou prakticky nulová a k podstatnější změně došlo teprve v souvislosti s „oteplením“, jež nastoupilo v roce 1956 po 20. sjezdu KSSS. Průkopnická úloha na tomto poli připadla vlastně studentům. Iniciátorem byl tehdejší Československý svaz mládeže, který pozitivně zareagoval na nabídku francouzské levicové studentské organizace a uspořádal již v květnu 1956 čtrnáctidenní zájezd pětičlenné delegace historiků-posluchačů Filozofické fakulty na pařížskou Sorbonnu. Účastnili se ho tehdy František Šmahel, Jiřina Heroldová (dnes Šiklová), Karel Bartošek, Josef Haubelt a Jiří Burian, kterým se tak poprvé dostalo příležitosti seznámit se nejen s francouzským studentským prostředím, ale také s bohatstvím francouzských knihoven. Po cestě do Paříže následoval samozřejmě reciproční zájezd francouzských studentů do Prahy. Čeští studenti během zájezdu prohloubili svou orientaci na francouzskou historiografii a začali intenzivněji využívat její metodologické podněty.³ Nikoliv

¹ V dalším výkladu se proto omezují jen na informace získané studiem osobních spisů jednotlivých učitelů fakulty a pozůstalosti Václava Husy.

² Blíže JAROSLAV MAREK, FRANTIŠEK ŠMAHEL, *Škola Annales v zrcadle českého dějepisectví*, Český časopis historický 97/1999, s. 1-18.

³ Blíže FRANTIŠEK ŠMAHEL, *K cestám mladých vědeckých pracovníků do zahraničí*, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 1/1956, č. 3, s. 64-65. Za další informace děkuji kolegům Františku Šmahelovi a Františku Svátkovi a kolegyni Jiřině Šiklové.

náhodou to byl právě František Šmahel, tehdy ještě student, kdo publikoval u nás po dlouhé vynucené přestávce jednu z prvních recenzí na práci školy *Annales*.⁴ Čeští studenti navázali i osobní kontakty, které v jednom případě dokonce skončily manželstvím. K plánovanému studentskému česko-francouzskému semináři, který se měl konat na jaře 1957 v Praze a Paříži, však již nedošlo.

Od roku 1957 se začaly rozvíjet oficiální kontakty s Francií i mezi učiteli fakulty. Přední místo přitom připadlo dvěma pražským historikům, Václavu Husovi a Květě Mejdřické. Kontakty prof. Husy s Francií měly v 50. letech výrazně oficiální charakter, daný jeho tehdejšími postavením profesora Univerzity Karlovy a předsedy Československé historické společnosti, ale zároveň navazovaly na jeho hlubší vztah k francouzské historiografii a kultuře, který měl své počátky již v době předválečné. Prvé kontakty Václava Husy s francouzským prostředím spadaly do konce 20. let.⁵ Tehdy mladý historik po absolvování pražské Filozofické fakulty ve studijním roce 1928/1929 pobýval jako stipendista francouzské vlády na univerzitách v Paříži a Rennes, kde se podstatně zdokonalil ve francouzštině a získal Diplom d'études supérieures d'histoire et de géographie. Zejména v Rennes, kde byli jeho učiteli M. Desprez a A. Rébillon, prohloubil Husa svůj zájem o metodologické otázky, kterým se tu věnoval především přední francouzský historik hospodářských a sociálních dějin Henri Sée, a byl zaujat i metodologickými podněty vycházejícími z okruhu Berrovy *Revue de synthèse historique*. Dávný zájem umělecko-historický ho vedl i k tomu, že se během pobytu ve Francii důkladně seznámil se soudobým francouzským výtvarným uměním. Později byl zasažen i vlivem školy *Annales*, která se v době jeho pobytu ve Francii teprve formovala.

Zájem o Francii, její kulturu a historickou vědu poznamenal Václava Husu na celý život. V letech 1931-1933 napsal jako čerstvý archivář pro *Ottův slovník naučný nové doby* řadu hesel o francouzských malířích, především současných, recenzoval práce o francouzském výtvarném umění i o dějinách francouzského dělnického hnutí,⁶ pomáhal Josefu Šustovi při přípravě

⁴ František Šmahel publikoval v Československém časopisu historickém 7/1959, s. 173 recenzi Le Goffových *Les intellectuels au Moyen Age*, vůbec první recenzi knihy ze školy *Annales* po roce 1945.

⁵ Pokud není uvedeno jinak, opírám se o svou studii *Václav Husa – historik*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 1988, č. 5, s. 69-135, zvl. s. 73-75, 79-80, 88, 97.

⁶ VÁCLAV VOLAVKA, *O francouzském umění v pražské Moderní galerii* – recenze v *Družstevní práci* 3/1935-1936, č. 5, s. 157. VÁCLAV HUSA, *Dějepisectví dělnického hnutí na evropském kontinentě*, *Časopis Národního*

bibliografických přehledů pro *Revue historique*. Když se roku 1936 ustavila Historická skupina, sdružení mladých historiků a studentů levicové orientace, kteří vyslovovali nespokojenost zejména se stavem metodologie současné české historické vědy, najdeme v redakčních člancích jejího sborníku *Dějiny a přítomnost* (vycházel v letech 1937-1938) zřetelný vliv francouzské historiografie školy Annales, zprostředkovaný zjevně Václavem Husou, například v kritice událostní historiografie, v důrazu na hospodářské a sociální dějiny, na interdisciplinární výzkum, na kolektivní studium kvantitativních jevů. Na jednom z diskusních večerů skupiny Husa referoval o kolektivním studiu dějin ve Francii a zřejmě z jeho iniciativy (nikdo jiný z členů Historické skupiny a zejména z redaktorů *Dějin a přítomnosti* těsnější kontakty s Francií neudržel) byly v *Dějínách a přítomnosti* otištěny informativní příspěvky G. Bourgina, A. Varagnaca a A. Dauphin-Meuniera o organizaci historické práce ve Francii. Sám pro sborník napsal obšírný nekrolog H. Séa a po návštěvě prof. George Bourgina v roce 1938 informoval o tomto znalci Pařížské komuny českou veřejnost v Naučném slovníku aktualit.

Za války i po roce 1945 ztratily Husovy kontakty s Francií na intenzitě a byly nahrazeny – ke škodě autora i české vědy – jednostrannou orientací na historiografii sovětskou. Přesto však ještě *Sborník pro hospodářské a sociální dějiny*, který vycházel pod Husovou redakcí v letech 1946 a 1947 a do jisté míry navázal na program *Dějin a přítomnosti*, publikoval i stati francouzských odborníků, nyní však již výlučně marxistů (stejně jako v případě historiků britských).⁷ Bez výraznějších důsledků pro další vývoj československé historiografie zůstala i cesta Václava Husy na 1. mezinárodní archivní kongres v Paříži roku 1950, která vyplynula z Husovy funkce zástupce Československé republiky v Mezinárodní archivní radě při UNESCO, do níž byl jmenován po únoru 1948.⁸ K novému obratu došlo u Václava Husy až po roce 1956. Tehdy

musea 110/1936, s. 316-318. Zde Husa kritizuje zejména mezery v bibliografickém přehledu J. Matouška k dějinám francouzského dělnického hnutí.

⁷ Pierre George pro sborník napsal informaci o vývoji studia hospodářských a sociálních dějin ve Francii, Albert Soboul opožděný nekrolog Marca Blocha.

⁸ Pokud není uvedeno jinak, opírá se další výklad o pozůstalost a osobní spis Václava Husy v Archivu Univerzity Karlovy v Praze. Mimořádně velký rozsah Husových styků se zahraničními historiky včetně historiků francouzských dokládá v Husově pozůstalosti obšírný seznam historiků, kterým zasílal novoroční blahopřání. Avšak není možné rozlišit, ve kterých případech šlo o styky čistě formální, oficiální, a které měly nějaký význam pro pronikání nových podnětů do českých poměrů, případně do samotných Husových prací.

skončilo v jeho práci období, kdy publikoval převážně ideologicky orientované stati a kdy se věnoval spíše organizačním záležitostem než vědeckému výzkumu, a ožilo jeho úsilí vědecké. Současně u něho došlo k jistému názorovému posunu i v tom smyslu, že důraz na čistotu marxismu a na vzor sovětské vědy, který deklaroval zejména po roce 1948, kdy byl pověřen výukou na Filozofické fakultě, byl vystřídán snahou rozvíjet – při zachování základních marxistických pozic – dílčí metodické podněty západní historiografie, z nichž se nabízely pro některé své styčné body s marxismem zejména podněty vycházející ze školy Annales. Sám v tomto směru asi nebyl ochoten jít příliš daleko a v jeho publikacích výraznější vlivy soudobých západních škol nenalezneme, ale své mladší spolupracovníky na tyto vlivy iniciativně orientoval, umožňoval jim, pokud se naskytla příležitost, cesty do zahraničí, ve vědecké práci jim vcelku ponechával volnou ruku a zároveň se pokoušel uplatňovat vlivy „nové historiografie“ i v činnosti pracovních skupin, které založil při fakultě z externích pracovníků za účelem kolektivního výzkumu.

Václav Husa byl také jedním z prvních historiků, kteří za nové situace navštívili Francii. V roce 1957 (3. května) přednášel na pozvání pařížské univerzity v amfiteátru Sorbonny o svém oblíbeném tématu, o českém hornictví v 15. a 16. století. Současně tehdy odevzdal Sorbonně i dar Univerzity Karlovy a Československé Akademie věd, více než 200 publikací, které se z velké části dodnes nacházejí v příruční knihovně Ústavu středoevropských (původně slovanských) studií na univerzitě Paříž I, aniž by byly příliš vyhledávány. Další přednáškovou cestu do Francie vykonal Václav Husa v prosinci roku 1961, a to na pozvání předsednictva Institutu slovanských studií na Sorbonně. Měl zde tři přednášky. Ke studentům promluvil na téma „Národně osvobozenecký boj Čechů a Slováků“, odborníkům byly určeny přednášky „Počátky našich manufaktur“ a „Pozdně feudální lidová hnutí“. Diskuse se účastnili např. Victor L. Tapié, kterého Husa dobře znal z jeho předválečného pobytu v Praze a dokonce recenzoval jeho knihu o těšínské otázce,⁹ Pierre Renouvin, Albert Soboul, R. Mousnier, Roger Portal. Vzhledem k tomu, že se v té době Václav Husa intenzivně zabýval myšlenkou studia cen a mezd, navázal během svého pobytu užší kontakt s Ernestem Labroussem, od něhož získal cenné informace o studiu cen a mezd ve Francii. Poslední cestu do Francie pak vykonal v listopadu 1964, a to spolu s Františkem Kavkou. Cesta byla organizována na základě čerstvě podepsané mezivládní dohody o krátkodobých pohostinských vystoupeních českých a francouzských vysokoškolských profesorů. Oba

⁹ Časopis Matice moravské 60/1936, s. 545.

historici tentokrát navštívili univerzitu v Bordeaux.¹⁰ Lze předpokládat, že Husa prohloubil své kontakty s francouzskými historiky i za účasti na významných mezinárodních vědeckých setkáních, jako byl 9. kongres historických věd ve Stockholmu v roce 1960, kde mimo jiné vystoupil s příspěvkem k dějinám cen a mezd, i jinde,¹¹ jak dokládají knihy francouzských a belgických historiků v jeho knihovně, o nichž zčásti referoval i v odborném tisku.¹² Jako předseda ediční rady historicko-metodologické knihovny *Otázky dějin* (byl jím od jejího založení až do své smrti), vydávané nakladatelstvím Svoboda, mimo jiné inicioval vydání sborníku *Rané formy civilizace*, cenné publikace, která narušovala – byť stále ještě v rámci marxismu – tradiční marxistické schéma zákonitého sledu sociálně-ekonomických formací diskusí o tzv. asijském výrobním způsobu. Českému čtenáři se zde dostalo kromě překladu dosud nevydané Marxovy stati *Formy předcházející kapitalistickou výrobu* a jedné studie sovětské také dvou prací francouzských marxistů, J. Chesneaux a Maurice Godeliera. Zejména druhý příspěvek byl značně neortodoxní a jeho autor, dnes známý antropolog, se také záhy s marxismem rozešel.¹³ Slibně se rozvíjející náběhy k další spolupráci s Francií však přerušila Husova smrt v roce 1965.

¹⁰ Na základě ústní informace prof. Františka Kavky, který tu přednášel na téma *Problémy hospodářských a sociálních dějin českých měst*. V Husově ani Kavkově osobním spisu však o cestě není žádná zmínka.

¹¹ Např. v roce 1964 publikoval příspěvek pod názvem *L'importance de la production du charbon au moyen âge en Europe centrale* ve Sborníku 2. mezinárodní konference hospodářských dějin, vydaném v Aix-en-Provence (s. 256-265), není mi však známo, že by se konference účastnil. Roku 1962 se Husa účastnil plenárního zasedání Mezinárodního komitétu historikův Londýně, kde se připravoval 12. mezinárodní kongres historických věd.

¹² MICHELINE BAULANT, JEAN MEUVRET, *Prix des céréales extraits de la Mercuriale de Paris (1520-1698)*, díl 1: 1520-1620, Paris 1960, Československý časopis historický 10/1962, s. 437; ÉMILE COORNAERT, *Les Français et le commerce international à Anvers. Fin du 15e-16e siècle*, Paris 1961, Československý časopis historický 10/1962, s. 437; B. GILLE, *Les forges françaises en 1772*, Paris 1960, Československý časopis historický 10/1962, s. 438; PIERRE GOUBERT, *Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du 17e siècle*, Paris 1960, Československý časopis historický 11/1963, s. 556-557; *Le féodalisme. Recherches internationales*, Československý časopis historický 12/1964, s. 450-451.

¹³ *Rané formy civilizace*, (edd.) JAN PEČÍRKA, JIŘÍ PEŠEK, Praha 1967. Podnět k sestavení sborníku dal oběma pořadatelům V. Husa na jaře 1964 a ještě téhož roku byl sborník připraven k tisku. Dodatečně byla připojena bibliografie

Intenzivní styky s francouzskou historiografií rozvíjela v téže době jako prof. Husa i mladá historička Květa Mejdřická.¹⁴ Působila na Katedře obecných dějin a věnovala se dějinám Francouzské revoluce, o jejímž ohlasu v Čechách připravovala svou habilitační práci. Navázala nejdříve písemný kontakt s francouzskými odborníky a posléze i osobní kontakt se známým marxistickým specialistou na Francouzskou revoluci Albertem Soboulem za jeho návštěvy Prahy a byla roku 1957 pozvána Soboulem a Georgem Lefebvrem, předsedou Sociétés des études robespierristes, na týdenní pobyt do Paříže. Zde se mimo jiné 17. května účastnila – jako první historička z Československa – zasedání Sociétés des études robespierristes, se kterou pak udržovala trvalou spolupráci. Prvním projevem této součinnosti bylo, že roku 1958 otiskla výtah ze své chystané monografie pod názvem *Les paysans tchèques et la Révolution française* v *Annales historiques de la Révolution française*.¹⁵ Během svého krátkého pobytu se Květa Mejdřická seznámila i s dalšími odborníky na francouzskou revoluci, jako byl Marcel Reinhard, a na Sorboně se setkala se specialisty na středoevropské dějiny (Tapié, Morone a Portal), s nimiž projednala další spolupráci s Karlovou univerzitou. Další, tentokrát téměř pětíměsíční pobyt v Paříži absolvovala Mejdřická jako stipendistka československého ministerstva školství již po vydání své práce o ohlasu Francouzské revoluce v našich zemích, a to v lednu až květnu roku 1961. Studovala tu tehdy materiál k chystané práci o kontinentální blokádě a prohloubila své kontakty s francouzskými historiky. Kromě toho navštívila Francii i krátkodobě u příležitosti různých vědeckých konferencí, organizovaných nejčastěji opět Sociétés des études robespierristes. Např. v roce 1968 se účastnila kolokvia pořádaného CNRS s názvem *L'abolition de la féodalité dans le monde occidentale*, kde přednesla referát *L'état du régime féodal à la veille de son abolition et les conditions de sa suppression en Bohême*.¹⁶ Další rozvoj těchto kontaktů však přerušila normalizace po roce 1968, na jejímž počátku musela Květa Mejdřická fakultu opustit.

Dalším historikem s významnými styky s Francií byl prof. Koloman Gajan, který rovněž musel své místo na Katedře obecných dějin opustit po roce

za léta 1965-1966 – srov. úvod k citované publikaci (s. 34) a dedikaci sborníku památce Václava Husy (s. 7).

¹⁴ Pokud není uvedeno jinak, opírá se výklad o Květě Mejdřické o její osobní spis č. 389 v AUK v Praze.

¹⁵ *Annales historiques de la Révolution française* 5/1958, s. 64-74.

¹⁶ KVĚTA MEJDŘICKÁ, *L'état du régime féodal à la veille de son abolition et les conditions de sa suppression en Bohême*, in: *L'abolition de la féodalité dans le monde occidental*, Paris 1971, s. 393-409.

1968. Koloman Gajan se poprvé seznámil s francouzským prostředím na konci svých studií v roce 1948, kdy jako stipendista československého ministerstva školství pobýval dva měsíce na Sorbonně. Jeho kontakty s Francouzi však byly ještě starší, sahaly do doby válečné, kdy navázal velmi těsné styky s některými francouzskými spoluvězni v koncentračním táboře v Landsbergu.¹⁷ Na fakultě přednášel politické dějiny 20. století, Francie se týkaly zejména jeho přednášky o vládě Lidové fronty a o česko-francouzských vztazích. Ze stejné problematiky zadával i diplomní práce. V důsledku jeho vědecké orientace mu bylo také nabídnuto členství v Commission de l'histoire moderne et contemporaine, jejíž činnosti se aktivně účastnil a v níž navázal úzké kontakty zejména s prof. Tapié,¹⁸ s prof. L'Huillierem a s profesorem Georgesem Castellanem. Jeho aktivita v komisi vyvrcholila koncem 60. let, kdy například referoval na jejím zasedání ve Štrasburku, konaném roku 1969, o československé historiografii. Účastnil se i konference uspořádané k 50. výročí vzniku Československa v roce 1968, na níž měl hlavní referát Tapié, a ještě na počátku normalizace se účastnil československo-francouzské konference v Bratislavě, kam se sice dostavila početná delegace předních francouzských historiků moderních dějin, ale z české strany se už odvážil účasti málokdo. Okruh historiků, na které se Gajan ve Francii orientoval, nepatřil ke škole Annales, byli to tradiční historici politických dějin, takže styk s nimi nepřinášel české a československé historiografii ani tak podněty metodologické, jako spíše napomáhal prosadit nové pohledy na nejnovější dějiny Československa a Evropy, zbavené ideologického balastu, kterým je zatížila předchozí epocha. Nástup normalizace ale tyto kontakty Filozofické fakulty s francouzskou vědou zcela přetrhl.¹⁹

Příležitostné kontakty s francouzskými historiky navázali i další historici Filozofické fakulty, zejména ti, kteří působili ve významných funkcích v mezinárodních organizacích a účastnili se zahraničních vědeckých setkání, jako byl prof. Arnošt Klíma nebo prof. Josef Polišenský. Ten uvádí ve svých pamětech, že v 60. letech měl za své cesty do Leydenu, Paříže a Heidelbergu přednášku v pařížském Institutu Ernsta Denise (zřejmě v Institutu slovanských

¹⁷ Srov. KOLOMAN GAJAN, *O osudoch tretej republiky*, Bratislava 1967, úvod.

¹⁸ Později napsal i článek do sborníku vydaného k jeho sedmdesátinám – srov. *Études européennes: Mélanges offertes à Victor Lucien Tapié*, Paris 1973.

¹⁹ Výklad o Kolomanu Gajanovi je se opírá především o informace, které on sám laskavě poskytl autorovi.

studií), kterou uvedl ředitel institutu Portal a již byl přítomen i Tapié.²⁰ Josef Polišenský rovněž orientoval některé své žáky na práce z francouzských dějin, zejména když k nim bylo možno najít materiál v našich archivech.²¹ Jak ale uvádí jeho diplomant Jaroslav Jírů v svých vzpomínkách, Francouzi ho snad ze všech evropských národu zajímali nejméně.²² Je pochopitelné, že u autorů zmíněných diplomních prací vznikl i hlubší vztah k Francii (či spíše se dále prohloubil, neboť již většinou v určité podobě existoval), včetně zájmu o francouzskou historiografii a její metodické a metodologické podněty. Někteří dokonce sami navázali kontakty s francouzským prostředím, jako zmíněný Jaroslav Jírů, autor vynikající diplomní práce o francouzském venkově v předvečer Francouzské revoluce. Ten se roku 1957 seznámil za jeho návštěvy v Praze s Albertem Soboulem a udržoval s ním po léta intenzivní korespondenci. Roku 1958 se mu dokonce podařilo navštívit s Vysokoškolským souborem Zdeňka Nejedlého Paříž, kde ho Soboul zavedl i k Georgesu Lefebvovi.²³

U nikoho ze jmenovaných učitelů fakulty nedosáhly kontakty s Francií takových rozměrů, jako tomu v případě Václava Husy a Květy Mejdřické. Zprostředkující vliv Husy a Mejdřické na mladší generaci a na českou historiografii obecně ale nebyl souměřitelný. Odborné zaměření Květy Mejdřické bylo poměrně úzké, neměla početné žáky jako např. Josef Polišenský, navíc studium dějin Francouzské revoluce bylo ve Francii v rukou především marxistických historiků v čele s Albertem Soboulem, jehož knihy u nás byly hojně překládány, takže z hlediska metodologie nemohly její kontakty přinést české historiografii zásadní inovace.

Poněkud jinak tomu bylo u Václava Husy. Jako profesor měl možnost působit na poměrně široký okruh diplomantů, navíc se se zdarem pokusil zapojit do vědecké práce „své“ katedry i odborně zdatné archiváře z pražských i

²⁰ JOSEF POLIŠENSKÝ, *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 243. Neuvádí bohužel ani přesné datum, ani název přednášky. Portala i Tapiého nazývá J. Polišenský svými přáteli, aniž by však říkal, kde se s Portalem seznámil. Tapiého znal z jeho předválečného pobytu v Praze.

²¹ Ve sledovaném období nebylo v diplomových pracích uváděno, kdo je vedoucím práce, takže z exemplářů uložených v knihovně Historického kabinetu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy nelze tuto skutečnost zjistit. Podle tematiky prací lze usuzovat zejména na prof. Gajana a prof. Polišenského. Zcela převažují práce z dějin 20. století.

²² JAROSLAV JÍRŮ, *Zpověď dítěte svého věku*, Praha 1991, s. 43.

²³ JAROSLAV JÍRŮ, *Zpověď dítěte svého věku*, s. 54-55. Za vojenské prezenční služby mu korespondenční styk s předním francouzským marxistou, avšak občanem země NATO, vynesl vyšetřování vojenskou kontrarozvědkou, s. 66-67.

venkovských archivů formou tzv. pracovních skupin. V souladu s výrazným směřováním soudobé francouzské strukturalistické historiografie školy Annales ke kvantitativnímu studiu, vyžadujícímu si týmovou práci, přitom orientoval pracovní skupiny především na otázky studia dějiny cen a mezd a na výzkum populačního vývoje, na otázky, které při studiu ekonomických a sociálních trendů raného novověku hrály v tehdejší škole Annales základní úlohu. Již roku 1958 Václav Husa založil při tehdejší Katedře československých dějin a archivního studia pracovní skupinu pro dějiny cen a mezd, která sdružila především zkušené archiváře se zaměřením na regionálně vymezený výzkum hospodářského a sociálního vývoje, jako byli Jaroslav Honc, Jindřich Tomas nebo Miloslav Bělohlávek, k nimž se záhy přidali mladší pracovníci typu Vladimíra Bystrického nebo Luboše Lancingera, z pracovníků katedry se práce skupiny účastnil zejména Josef Petráň a po mém příchodu na fakultu roku 1962 i já. Václav Husa jako vedoucí skupiny kladl důraz především na zhodnocení výsledků mezinárodního bádání a na vyjasnění základních metodologických otázek. Chápal přitom cenové a mzdové bádání v těsné souvislosti s vývojem výroby a životních podmínek širokých vrstev obyvatelstva. Spolu s Josefem Petráňem zpracoval také systematický přehled hlavních výsledků dosavadního světového studia dějin cen a mezd, který byl otištěn v roce 1963 v Zápiscích katedry československých dějin a archivního studia.²⁴ Za pobytu v Československu byli na schůzky zváni k přednáškám i někteří zahraniční odborníci, mezi jinými i Ernest Labrousse, který tu roku 1963 přednášel o výsledcích studia dějin cen a mezd ve Francii. Výsledky práce skupiny byly předkládány veřejnosti v odborných časopisech a v interních rotaprintovaných tiscích. Po smrti Václava Husy pokračovala skupina v práci pod vedením Josefa Petráně, zejména se zaměřením na dějiny cen nemovitostí a životních potřeb, jakož i na formování celonárodního trhu. Teprve v tomto období vlastně plně rozvinula svou činnost a pokusila se využít i strojového zpracování dat, které bylo v té době na západě již naprosto běžné, ale u nás něčím zcela exkluzivním. Její význam spočíval nejen v tom, že zřetelněji než za vedení Václava Husy navázala na současné podněty školy Annales, ale také v tom, že přispěla – vedle badatelů brněnských – k překonání vážného zaostávání české historiografie za světovým výzkumem cenového vývoje, které nastalo již za první republiky.

Dalším oborem, k jehož rozvoji u nás dal významné impulsy Václav Husa, byla historická demografie. Husa se o populační otázky, avšak jen

²⁴ VÁCLAV HUSA, JOSEF PETRÁŇ, *Mezinárodní studium dějin cen a mezd v 16. a 17. století*, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 6/1962, s. 7-26, 170, 174.

teoreticky, zajímal již v době Historické skupiny, a znovu se k nim vrátil počátkem 60. let, zejména když byl roku 1963 pozván na mezinárodní historicko-demografické kolokvium v Lutychu, kde přednesl příspěvek o pramenech k dějinám populačního vývoje v českých zemích a podal přehled dosavadního bádání.²⁵ Záhy poté se pokusil vytvořit při své katedře jakési koordinační centrum pro studium populačního vývoje u nás. Pro účast v něm získal významné odborníky jako Františka Fajfra nebo Ludmilu Kárníkovou. Husova smrt počátkem roku 1965 – a také smrt Ludmily Kárníkové – měly za následek, že se nakonec takové koordinační centrum v podobě Komise pro historickou demografii vytvořilo při Historickém ústavu ČSAV pod vedením Pavly Horské, která převzala vědecké úkoly Ludmily Kárníkové a měla velmi úzké styky s francouzskými historiky a demografy. Katedra přitom přes všechny překážky, které přinesla tzv. normalizace, zůstala důležitým centrem historicko-demografického výzkumu a historická demografie tu našla i pevné místo v učebních plánech. Metodologicky čerpala především z podnětů francouzské školy *Annales*.²⁶ Při katedře pak zůstala pod mým vedením pracovní skupina, složená hlavně z archivářů (Eliška Čáňová, Gustav Hoffman, Josef Křivka a další), která byla těsně zapojená do činnosti Komise pro historickou demografii. Vytýčila si především badatelské úkoly a svými příspěvky pravidelně zaplňovala ročenku *Historická demografie* vydávanou touto Komisí, resp. Historickým ústavem od roku 1967. Později, v období normalizace, byla transformována na pracovní skupinu Archivní správy Ministerstva vnitra, což jí zajistilo pevnější pozici, a zapojila se do státního plánu vědeckého výzkumu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, zatímco na Filozofické fakultě nebylo za vedení Václava Krále pro takto pojatý výzkum velké pochopení. Nakonec byla zásahem shora (výměnou vedení a zčásti i členstva) prakticky paralyzována i činnost Komise pro historickou demografii a její ročenka *Historická demografie* v letech 1975-1982 přestala vycházet. Činnost komise se podařilo poněkud oživit teprve v 80. letech a výrazně až po roce 1989, kdy se do jejího čela vrátila Pavla Horská.

²⁵ VÁCLAV HUSA, *Notes d'information sur les sources et les recherches de démographie historique en Tchécoslovaquie*, in: Actes du colloque international de démographie historique, Liège 18-20 avril 1963, Liège 1965, s. 237-247. Dále srov. TÝŽ, *Mezinárodní historickodemografické kolokvium v Lutychu*, Zprávy Československé historické společnosti 7/1964, s. 41-45.

²⁶ Francouzské práce byly také nejčastěji recenzovanými zahraničními pracemi ve sborníku *Historická demografie*, přičemž značná pozornost tu byla věnována metodickým postupům při zpracování matrik, vypracovaným francouzskými historickými demografy.

Vytvoření pracovních skupin pro dějiny cen a mezd a pro historickou demografii, k němuž dal podnět Václav Husa, na jedné straně pomohlo dohnat určité zpoždění za západoevropskou historiografií, rozmach práce těchto skupin ale přišel v době, kdy se zájem školy Annales přesouval od kvantitativní historie k dějinám mentalit a posléze k historické antropologii. Tyto nové impulsy už přicházely po Husově smrti a na fakultě se nenašel nikdo, kdo by je zprostředkoval stejně intenzivně, jako byly recipovány vlivy kvantitativně orientované „nové historie“. Lze se jen domýšlet, do jaké míry by našly ohlas u samotného Václava Husy nebýt jeho nečekané smrti v roce 1965. Při úvahách o zmíněné jednostrannosti je ale třeba vzít v úvahu i skutečnost, že pro naše historiky zaměřené na kvantitativní dějiny byla po roce 1968 tato orientace také cestou k distanci od ideologicky zatíženého výkladu dějin, a proto právě ji začali intenzivně pěstovat.

Vraťme se však k fakultě v 50. a první polovině 60. let. Jak již bylo řečeno, kontakty Václava Husy tehdy umožnily pozvat na Filozofickou fakultu i několik francouzských historiků, někteří z nich tu i vystoupili s přednáškou. Vedle výše zmíněného Ernesta Labrousse, jehož návštěva nebyla našimi úřady vítána jen z čistě vědeckých důvodů, ale i proto, že jeho manželka byla na francouzském ministerstvu školství pověřena agendou zahraničních výměn, to byl například Victor Lucien Tapié.²⁷ Nejzávažnější důsledky však měla pražská návštěva prof. Georgese Dubyho z univerzity v Aix-en-Provence v roce 1963. Profesor Duby tenkrát navštívil jak fakultu, tak i Historický ústav ČSAV a přivezl s sebou nabídku tříměsíčních stipendií pro studijní pobyt na univerzitě Aix-Marseille,²⁸ konkrétně v jejím zařízení nazvaném Centre d'études des sociétés méditerranéennes. Šlo o nevelký ústav, jehož osazenstvo se skládalo ze tří asistentů, historika, geografa a sociologa (přesněji mělo se skládat, protože místo sociologa nebylo momentálně obsazeno) a z jednoho dokumentátora. Navíc tu bylo vyhrazeno permanentně jedno místo pro zahraniční stážisty, jimž byla poskytována tříměsíční nebo šestiměsíční stipendia (využívaná, jak jinak, zejména Poláky). V čele ústavu stáli tři profesori příslušných oborů, za historii to byl Duby. Stážisté se museli zapojit do vědeckovýzkumných plánů Centra a vypracovat během svého pobytu studii, jež pak byla otištěna v ústavním sborníku. Počátkem 60. let se výzkum soustředil zejména na raně novověké katastrofy. Stipendistům ale zůstávalo dost času i na studium francouzské

²⁷ Podle informace Josefa Petráně. Datum ani téma přednášky se mi nepodařilo zjistit.

²⁸ Univerzita měla společenskovědné fakulty v Aix, medicínu a přírodovědeckou fakultu v Marseilles.

literatury pro potřeby vlastních vědeckých záměrů. Kromě toho měli znamenitou příležitost pravidelně navštěvovat asistentské semináře Georgese Dubyho, kterých se účastnili i externisté jako např. významný historický demograf a ředitel departementálního archivu v Marseille E. Baratier. Semináře měly vysokou úroveň a byly velmi inspirativní, stejně jako osobnost jejich vedoucího. Prof. Duby na ně zval i přednášející z jiných univerzit, například za mého pobytu tu měl přednášku o knihách lidového čtení Robert Mandrou, který právě v té době začal rozvíjet studium mentalit, jedno z nejvýznamnějších témat školy Annales. V krátké době se v Aix-en-Provence vystřídalo několik českých historiků. Z Filozofické fakulty jsem to byl já a Jiří Svoboda, z Historického ústavu ČSAV v Praze Josef Janáček a z brněnské pobočky ústavu Jaroslav Marek a Jiří Jirásek. Já sám jsem se tu kromě práce na dějinách obce Rognonas u Avignonu v 16.-18. století ve světle katastrů²⁹ orientoval jednoznačně na strukturálně a kvantitativně orientovanou francouzskou literaturu, jejíž přístupy mi byly blízké. Zvláště mne tehdy zaujaly práce Goubertovy, Baehrelvy a dílo Emanuela Le Roy Ladurie, ale i práce Labroussovy. Jejich četba silně poznamenala mou kandidátskou disertaci o komorních statcích v 17. století, kterou jsem dokončil počátkem 70. let. Mohl jsem ji však obhájit až roku 1977 a nikdy se mi ji nepodařilo publikovat jako celek, ale jen po částech, čímž ale ztrácela na zřetelnosti její základní koncepce. Pobyt v Aix-en-Provence ve větší nebo menší míře poznamenal i všechny ostatní stipendisty zdejšího Centra. Po krátkou dobu tvořilo Aix-en-Provence vedle EHESS jakési druhé středisko umožňující intenzivnější badatelský pobyt českých historiků ve Francii. I jeho vliv je vedle dominantního vlivu pařížského patrný v metodologických náběžích, zaznamenaných česká historiografií v 60. letech, které se nepodařilo zcela potlačit ani po roce 1968.

²⁹ Srov. EDUARD MAUR, *Rognonas de 1582 à 1789. Contribution a l'histoire agraire de la Basse-Provence*, Cahiers du centre d'études des sociétés méditerranéennes 2/1968, s. 193-234. Tamtéž jsou otištěny i dvě následující studie: JAROSLAV MAREK, *Un village de Basse-Provence: Alleins au XVIe s.*, s. 169-191; JIŘÍ JIRÁSEK, *Les cadastres de Jouques*, s. 235-242.